

нет, стверджуючи, що сьогодні публічне життя набрало характеру формального зобов'язання, воно втрачає власне незалежне значення, що базується на досвіді. Натомість починає домінувати «інтимна візія суспільства»: «Проблема сучасного суспільства, пов'язана із публічною сферою, має дві сторони: безособова поведінка і справи не викликають сильного захоплення; починають його викликати лише в момент, коли люди сприймають їх – хибно – за особисті проблеми» [7, с. 17]. Це, у свою чергу, має наслідки також для приватної сфери, оскільки стираються її межі, втрачається рівновага між приватним і публічним.

Висновки

Підсумовуючи можемо ствердити, що осмислення співвідношення між публічним і приватним, яке лежить в основі соціального буття людини, а також окреслення проявів кризи публічності в сучасному соціумі, має суттєві наслідки для загального розуміння політичного та соціального світів. Крім того, воно закладає можливість ефективного пошуку шляхів подолання негативних наслідків буття людини. Адже зацикленість на приватності та інтимності, а також панування пасивності в публічному бутті, може призводити до маніпуляції людським буттям за допомогою політичних засобів. Одним із шляхів утвердження гармонійного відношення між приватним та публічним, як стверджується в рамках окремих напрямків сучасної філософії, є своєрідне «повернення» до класичної політичної думки, яка усвідомлювала тісний зв'язок між сферами публічного та приватного, але й чітко їх відокремлювала.

Тож своєрідною перспективою дослідження даної проблематики може бути аналіз того, наскільки таке «повернення» можливе, тобто, яким чином, сучасні прояви феноменів публічного та приватного можуть бути окреслені за допомогою концептів класичної політичної філософії. Відповідно, це передбачатиме дослідження питання про те, чи дискурс, що витворюється на основі такого окреслення, подолає сучасну кризу публічності.

Список літератури:

1. Арендт Г. Становище людини / пер. з англ. М. Зубрицька. – Львів: Літопис, 1999. – 255 с.
2. Арендт Х. Vita activa или о деятельной жизни / пер. с нем. и англ. В. Бибикина. – Спб.: Алетейя, 2000. – 437 с.
3. Габермас Ю. Структурні перетворення в сфері відкритості. Дослідження категорії громадянське суспільство. – Львів: Літопис, 2000. – 318 с.
4. Окин С. М. Проблема пола: общественное и частное // Современная политическая теория. Авт.-сост. Д. Хэлд. – М.: Nota Bene, 2001. – С. 102-133.
5. Фуко М. Наглядати і карати. Народження в'язниці. – К.: Основи, 1998. – 392 с.
6. Held K. Fenomenologia świata politycznego. – Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN, 2003. – 171 s.
7. Sennet R. Upadek człowieka publicznego. – Warszawa: MUZA SA, 2009. – 608 s.
8. Taylor Ch. Nowoczesne imaginaria społeczne. – Kraków: Znak, 2010. – 256 s.
9. Weintraub J. The theory and politics of the public/private distinction // Public and private in thought and practice: perspectives on a grand dichotomy. Ed. by Jeff Alan Weintraub and Krishan Kumar. – Chicago: University of Chicago Press, 1997. – P. 1-39.
10. Žižek S. How to read Lacan. – New York, London: W.W. Norton & Company, 2007. – 132 p.

Д. М. Шевчук

ПУБЛИЧНОЕ И ПРИВАТНОЕ В ГОРИЗОНТЕ СОЦИАЛЬНОГО БЫТИЯ ЧЕЛОВЕКА

В статье представлен философский анализ соотношения между публичной и приватной сферами в аспекте бытия человека в социальном мире. Автор обращает внимание на изменения понимания этих сфер в разные периоды развития социальной и политической философии, а также исследует проявления кризиса публичности в современном обществе.

D. Shevchuk

THE PUBLIC AND PRIVATE IN HOZIRONT OF SOCIAL BEING OF HUMAN

In the article it is presented the philosophical analysis of correlations between public and private spheres in aspect of human being in social world. The Author pays attention to the changes in understanding these spheres at different periods of development of the social and political philosophy and investigates the crisis of publicity in contemporary society.

УДК 1.147

С.М. Ягодзінський, канд. філос. наук, доц.

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

Розглядається феномен людського потенціалу як складова мережеских технологій.

Вступ

Середина минулого століття ознаменована у філософсько-соціологічному дискурсі футурологічними роботами. Більшість із них побудовані на основі аналізу можливостей інноваційних технологій, спровоковані трансформацією понять соціальності, індивідуальності, свободи, освіти, покликани виявити перспективи майбутнього з оцінкою загроз і суперечностей подальшого розвитку. Примітно, що тільки незначна частина виведених дослідниками прогнозів справдилися. Причини цього неодноразово об-

говорювалися в наукових публікаціях, на «круглих столах» та конференціях, ставали предметом дискусій, стимулом до оновлення подібних робіт.

Відомий російський експерт із соціального прогнозування І.В. Бестужев-Лада з властивою йому категоричністю заявив, що в подібних спробах окреслити риси майбутнього наявне лише передбачення з деталізацією, проте відсутній науково прорахований прогноз [7, с. 9-10]. Іншими словами, мета, план, програма, проект, організаційна структура розбудови майбутнього залишилися поза увагою.

Майже одночасно з працями класиків футурології (Д. Белл, І. Масуда, Е. Тоффлер та ін.) з'явилися роботи, в яких ейфоричні прогнози щодо «третьої хвилі» піддавались критиці. Зокрема, У. Дайзард наводить низку визначень, якими різні дослідники намагались виразити сутність інформаційної ери (постбуржуазне (Дж. Ліхтхайм), посткапіталістичне (Р. Дарендорф), постмодерністське (А. Етціоні), постцивілізаційне (К. Боулдінг), постекономічне (Г. Кан), постпротистантське (С. Алстром), постісторичне (Р. Сейденберг), постнафтове (Р. Барнет) суспільство) [4, с. 344]. Але жоден з них не зміг розробити більш-менш переконливої картини майбутнього.

На наш погляд, в умовах тотального впровадження в усі сфери життя суспільства інноваційних технологій подібні футурологічні наративи остаточно втратили статус прогностичних. Адже описувати можливе майбутнє соціуму загалом і окремої людини зокрема значно цікавіше і вигідніше, ніж проводити глибокий соціально-філософський, економічний і політико-правовий аналіз тенденцій розгортання людського потенціалу. Зміст останнього поняття, зазвичай, зводиться до опису функцій людини в просторі інновацій, до тлумачення тих технологічних рішень, які вплинуть на наш побут, свідомість, спосіб мислення і стиль життя.

У той же час, як слідує з робіт Нобелівського лауреата з економіки А. Сена (1998), людський потенціал – це складний інтегративний показник, оцінка якого безпосередньо вказує на перспективи майбутнього, дозволяє здійснити його прогноз, а не обмежитися лише описом фантасмагорій. До того ж цей коефіцієнт вбирає в себе як економічну, так і соціальну складові суспільного прогресу, співвідносячи їх як взаємообумовлені. Такий підхід привів ученого до висновку, що розвиток, у першу чергу соціально-економічний, неможливий без розширення свободи реалізації людського потенціалу [1, с. 4-5]. Свобода ним тлумачиться з двох точок зору: цінності та ефективності. Особливий інтерес має саме остання характеристика, оскільки вона охоплює мету і завдання свободи, способи організації соціальної реальності, а також оцінку відповідності економічної системи наявним технічним і технологічним можливостям.

Постановка проблеми

Подібна постановка питання легітимізує наступну проблему: наскільки сучасні технологічні рішення (у першу чергу глобальні інформаційні мережі) сприяють поглибленню коефіцієнта людського потенціалу? З першого погляду, відповідь очевидна: мережі надають дешевий і, що головне, доступний спосіб максимальної реалізації свободи. Соціальні сервіси, стартапи, блоги, коментарі, форуми й безліч інших віртуальних платформ вже сьогодні прив'язали користувачів до персонального комп'ютера, телефону, інтернет-планшету, надавши їм різносторонній інструментарій творчості, комунікацій, зайнятості, освіти.

І ця залежність не випадкова, не носить (як намагаються довести психологи) форми наркотичної залежності, а розкриває перед особистістю недоступні раніше горизонти того, що Ж.П. Сартр назвав «дорогами свободи». У будь-який момент кожен має змогу знаходитися на вістрі новин, бути актуальним

їх учасником. Більше того, події на Близькому Сході, феномен wikileaks, акції протестів і непокори, організовані за посередництва соціальних мереж, є прямим підтвердженням того, що інформаційні комунікаційні технології стали засобом ефективного розширення свободи. Отже, людство винайшло нове джерело прогресу?!

Основна частина

Попри ці райдужні перспективи поглянемо на мережеві технології з іншого боку. Зареєструвавшись у будь-якій відомій соціальній мережі (Facebook, ВКонтакте, Однокласники і т.п.), ви підмітите одну особливість. При першому ж вході система запропонує вам список людей, з якими ви можете бути знайомі. А після кількох місяців роботи, контекстна реклама буде пропонувати цікаві особисто вам товари й послуги.

Як таке можливо? Так працюють сучасні евристичні алгоритми, на основі яких побудовані різні модулі мережевої інфраструктури. Мільйони отримали засіб реалізації власного потенціалу і свободи, а одиниці – спосіб контролю та влади. На сьогодні, цей інструмент переважно використовується з метою отримання прибутків (продаж реклами, статистичних даних, аналіз уподобань, маркетингові рішення тощо). Не виключено, що завтра він стане новою формою підкорення мас, інструментом тиску, який неможливо буде подолати в силу його усезагальності та всепроникнення. Наприклад, ваш телефон, комп'ютер, автомобіль, банківська картка, прилад глобального позиціонування – пристрої без яких неможливе сучасне життя – сповідають про вас неймовірний масив різномірної інформації, яка осідає на серверах деяких транснаціональних компаній і яку особисто ви не здатні видалити, змінити, фальсифікувати. З часом такої інформації стає настільки багато, що її якісний алгоритмічний аналіз доволі чітко вимальовує вашу особистість з усіма притаманними їй рисами, уподобаннями, фобіями, таємницями.

У результаті маємо колізію – реалізовуючи сьогодні свою свободу, ми сьогодні ж закладаємо підґрунтя поневолення (економічного, політичного, морального і т.п.), добровільно віддаючи в довічне користування статистику свого життя. Тому небезпідставними є перестороги деяких філософів, політологів, економістів щодо невизначеного статусу інформації. Формально вона оголошена здобутком усього людства (Д. Белл, І. Масуда, Е. Тоффлер та ін.), належить і може бути отримана кожним у довільному обсязі. Дійсно, існуюча організація інформаційної архітектури мережі Інтернет реалізує принцип: Інтернет не належить нікому, а розміщена на серверах інформація є доступною для усіх користувачів (за деякими виключеннями, пов'язаними з дотриманням прав інтелектуальної власності).

Поряд з тим, як вважає Г. Шиллер, існують факти, які дають право говорити про формування культурного й інформаційного імперіалізму, адже потік інформації завжди рухається від центру до периферії, на кожному етапі втрачаючи рівень ефективності, надійності та об'єктивності. Залучаючи провідних спеціалістів з різних країн, великі компанії акумулю-

ють найбільш цінні дані, які потім ними перетворюються на товар, складові маніпулювання суспільною думкою, ідеології, технологічні новинки тощо. Але, «щоб забезпечити стійкі ринки збуту й максимальні прибутки, транснаціональні корпорації прагнуть вплинути і, якщо можливо, встановити панування в сфері культури та інформації» [12].

Цілком природним є запитання: а який зиск від культурного підкорення та домінування? На наш погляд, відповідь криється у типі сучасної культури – масовому. Так, якщо в тренді культивується індивідуальність, стиль, технологізм, то, наприклад, новий телефон, оновлена операційна система, рестайлінгова версія автомобіля (навіть з непотрібними функціями) приносить виробникам значно більше прибутку, змушуючи кінцевого споживача перманентно бути включеним у виробничо-технологічний цикл. Механізм доволі простий. Ви купуєте комп'ютер і реалізуєте на ньому всі необхідні задачі. Через деякий час на ринку з'являється «революційно нова» операційна система, випускаються нові версії програмного забезпечення, апаратні засоби пропонують принципово іншу якість і швидкість роботи. Весь цей комплекс, разом з потужною інформаційною підтримкою, рекламою, модою, змушує вас здійснити так званий апгрейд. І так – до безкінечності.

Результатом таких дій стає культурне захоплення суспільства з підкоренням і нівелюванням усього особливого, національного, самобутнього, несистемного. Останні, через деякий час і внаслідок концентрації зусиль найталановитіших робітників корпорацій стають більшості нецікавими, віджилими, зайвими як у соціально-побутовому, так і в духовному житті.

Утім ми не критикуємо існуюче суспільство. Врешті-решт кожна епоха щось відкидала, замінюючи його новим, прогресивним, ефективним. Ми вказуємо лише на потенційні ризики такої організації соціальної реальності, ставимо класичне питання: кому це вигідно? Невже сильні світу цього віддадуть на поталу масам авторитет, фінансові можливості, владні важелі, особливим соціальним статус? Питання, як то кажуть, риторичні. Всесвітнє панування існує сотні років, але сьогодні розмах володарювання сильних держав і компаній досягає граничних меж. Це пояснюється використанням інноваційних технологій, що дозволяють швидко перерозподіляти центри влади, змінювати джерела експлуатації, залучати сучасні методи організації та контролю. Відсутність повної наукової, політичної, економічної, правової інформації унеможлиблює відрив периферії від глобалізованого світу, поглиблюючи ступінь їх інтеграції. Такий спосіб експлуатації й систему маніпулювання свідомістю Г. Шиллер і назвав імперіалізмом, підкреслюючи цим доцільність переосмислення й оновлення соціального вчення марксизму.

Аналогічно до філософії К. Маркса, причину цієї загрози ми вбачаємо у нехтуванні прав людини, з тим лише доповненням, що в умовах інформаційного суспільства відчуження криється в нівелюванні або навіть відкритому запереченні людського, соціокультурного потенціалу мережевих технологій. Зазвичай він просто не береться до уваги, замінюється захопливими оповідями про можливості технологічних рішень та їх вплив на майбутню перебудову соціального і суспільного буття. Питання ж їх доці-

льності, мети, направленості, проблемності, впливу на духовність, мораль, право, цінності, стимули навіть не ставиться або сприймається як маргінальне, реакційне, шкідливе явище, що сповільнює прогрес.

Російський дослідник В.А. Біляєв переконаний у тому, що важлива інформація прихована від широких мас, так як транслюється у соціумі у вигляді комплексних технологій (реклама, стандарти освіти, якості товарів, уніфікація послуг, система швидкого харчування, мода тощо). Техніка стає закономірним результатом компромісу еліти суспільства і масовою свідомістю [2, с. 122].

Не дивно, що, розглядаючи теорії інформаційного суспільства, Ф. Уебстер відмітив, що значна кількість дослідників, зокрема, П. Голдінг, Г. Мердок, С. Хамелінк, С. Івен використовують марксистську методологію, пропонуючи «розумний і систематичний підхід до аналізу сучасного капіталізму й ролі інформації та інформаційних технологій» [9, с. 166]. Ці вчені розглядають інформаційне суспільство як найбільш сприятливе середовище для розвитку наднаціональних компаній. Перетворення інформації (особливо наукової, політичної, економічної) на товар стає аксіомою. Домінує прагматична логіка, логіка дій, мети, цілі, прибутку, експлуатації.

Подібні висновки, безперечно, можуть викликати амбівалентне відношення. Але спростувати наведені аргументи складно, оскільки наслідки світової гегемонії сильних держав надто відчутні. Фіксує ці суперечності Фр. Уебстер написав: «Це якась магія розповсюдження інформації, її фантастичної експансії, в результаті якої інформація втрачає семантичну основу. Символи... взагалі перестають що-небудь означати» [9, с. 36].

Способом пом'якшення надмірного тиску інноваційних технологій на суспільство мало стати прищеплення інформаційної культури. Адже, насичення комп'ютерною технікою та засвоєння основ комп'ютерної грамотності ще не гарантує переходу до інформаційного суспільства, яке потребує не стільки кількісних, скільки якісних перетворень у суспільній свідомості. Інформатизація, як пише В.І. Онопрієнко, – це «не одна з багатьох тимчасових соціальних програм, а інфраструктура сучасного суспільства, на якій можливо будувати різні освітні, наукові, соціальні проекти» [6, с. 206]. Відповідно, вона потребує освоєння на гносеологічному рівні, а не розчинення на рівні буття. Можемо стверджувати, що своєї ролі інформаційна культура не виконала і не змогла залишити людину в лоні класичних цінностей, норм, комунікацій, виконати роль своєрідного буфера між новими технологічними засобами і суспільними цілями.

Немає сумніву в тому, що «персональні комп'ютери та Інтернет впливають на свідомість людини і сучасну культуру» [8, с. 3]. Нез'ясованим залишається механізм цього впливу, особливо за відсутності оцінки його соціокультурного потенціалу. Без вирішення цього завдання феномен «віртуальної людини» з віртуальними цінностями і примарними цілями стає реальністю. Вже нинішнє покоління є свідком того, що «людина із суб'єкта розвитку перетворюється на компонент людино-машинної цивілізації» [3, с. 103]. Цілком імовірно, що в недалекому майбутньому ми зможемо спостерігати

народження постлюдини, яка тільки частково відповідатиме сучасним уявленням про homo sapiens. Аналізуючи можливі наслідки вторгнення новітніх технологій в область людської культури, Ф. Фукуяма змушує замислитись над політичним дисонансом, який провокує здатність коригувати інтелектуальні здібності, тривалість життя, тип темпераменту і т.п. [10]. Віртуальна система з вдало розробленим і функціонуючим інтерфейсом може виступати своєрідним заміном реальності, особливо тоді, коли управління нею є антропоморфним. Тому не дивно, що все більше людей прагне розширити межі власного буття, спроектувавши, перенісши значну його частину за межі фізичних і, що найбільш загрозливо, суспільних просторово-часових координат.

Такі трансформації не повинні відбуватися без коригування оцінки людського потенціалу, про який говорилося на початку статті. У той час, коли технології для конкретної людини, а в масі, і для всього суспільства стають самоцінними, способом проведення вільного часу, відпочинком, втечею від реальності задля розширення віртуальної присутності, соціум стає залежним, піддатливим до маніпуляцій, не здатним на самостійне рішення своєї долі. Примітним тут є події так званої «арабської весни». Для більшості жителів країн Близького Сходу (які переважно є прикладами традиційних суспільств) мережеві технології стали лише засобом, інструментом, а відтак – їх поява відразу призвела до максимальної консолідації зусиль і зміни соціального простору.

Висновки

На завершення зазначимо, що технічний прорив останніх років стає своєрідним досвідом соціальної реконструкції, яка без глибокої гуманітарної експертизи, на жаль, вже перетворилася на самоціль. Тому, якщо ідея інформаційного суспільства залежить від технологічного детермінізму, її необхідно піддавати критиці. Як стверджує Н. Луман, техніка має бути підкорена соціальним і культурним умовам. У протилежному випадку вона не сприяє гармонійному співіснуванню суспільства і зовнішнього світу, а «примноження знань про природу приводить лише до примноження незнання щодо впливу... технічних інтервенцій» [5, с. 133]. Наслідки ігнорування цього моменту досить яскраво описали М. Хоркхаймер та Т.В. Адорно. Вони визнають, що перевага людини полягає саме в знанні, але, перетворюючись на силу, воно «не знає жодних пере-

пон, ні в поневоленні винаходу, ні в послужливості володарям світу» [11, с. 17].

Окреслені прогнози не є фантастичними чи такими, які необхідно заперечувати, адже рух цивілізації завжди направлений на зміну природи як навколо себе так і своєї власної, підкорення її пристроям і технологіям. «Гола» природа приваблює хіба що митців, художників, поетів, екологів, але абсолютно не цікава технократичному соціуму, яке свідомо обрало розвиток і, на даному шляху готово приносити в жертву традиції, звичаї, мораль, право. Очевидно, в таких умовах традиційній людині немає місця; вона видозміниться, відійде в минуле як колишній канули в небуття античні герої і середньовічні лицарі. Але, якщо раніше такі перетворення вимагали століть, то сьогодні соціальний час прискорений, соціальний простір мережевий, а тому надто мобільний, щоб стати предметом контролю. Як наслідок, можливості і час для адаптації до нових умов значно звужені, а тому сучасна людина опиняється перед небезпекою ще при житті «морально застаріти».

Список літератури

1. Sen A. Development as freedom. - Oxford University Press, 1999. – 340 p.
2. Беляев В.А. Генеалогия информационных технологий и Интернет // Влияние Интернета на сознание и структуру знания. – М.: ИФРАН, 2004. – С. 109-130.
3. Ваганов А.Г. Смертоносная память // Влияние Интернета на сознание и структуру знания. – М.: ИФРАН, 2004. – С. 94-108.
4. Дайзард У. Наступление информационного века // Новая технократическая волна на Западе / Под ред. П.С. Гуревича. – М.: Прогресс. – С. 343-355.
5. Луман Н. Эволюция: Пер. с нем. – М.: Логос, 2005. – 256 с.
6. Оноприенко В.І. Постнекласична наука і нова парадигма освіти // Totalogy-XXI (п'ятий випуск). Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАНУ. – 2001. – С. 202-212.
7. Рабочая книга по прогнозированию / Ред. кол. И.В. Бестужев-Лада. – М.: Мысль, 1982. – 430 с.
8. Розин В.М. Интернет – новая информационная технология, семиозис, виртуальная среда // Влияние Интернета на сознание и структуру знания. – М.: ИФРАН, 2004. – С. 3-23.
9. Узбстер Ф. Теории информационного общества: Пер. с англ. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
10. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции: Пер. с англ. – М.: АСТ, 2004. – 349 с.
11. Хоркхаймер М., Адорно Т.В. Диалектика Просвещения: Пер. с нем. – М. Медиум, 1997. – 312 с.
12. Шиллер Г. Культурный империализм: источники, содержание и современные модели // <http://psyfactor.org/shiller2.htm>

С.Н. Ягодзинский

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ СЕТЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Рассматривается феномен человеческого потенциала как составляющей сетевых технологий

S. Yagodzinskiy

MAN'S POTENTIAL OF NETWORK TECHNOLOGIES

The phenomenon of man's potential as a component of network technologies is analyzed.